

В яких випадках та в яких межах може обмежуватися право на свободу мирних зібрань в умовах воєнного стану?

Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 разом із запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану у п. 3 передбачив можливість тимчасового обмеження права на мирні зібрання.

У зв'язку з цим виникає питання: на яких підставах та в яких межах в Україні може обмежуватися реалізація право людини на мирні зібрання у період дії воєнного стану?

Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації є невідчужуваним і непорушним правом, яке гарантоване Основним Законом України. Закріплені у ст. 39 Конституції України право на мирні зібрання та гарантії спираються на положення ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це означає, що Україна, через формулювання норм ст. 39 Конституції України, тим самим прийняла на себе міжнародні позитивні та негативні зобов'язання щодо забезпечення права кожній людині, яка перебуває на території України права на мирні зібрання.

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану, як забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

Конституція України у ч. 2 ст. 39 закріпила виключний перелік підстав, за наявності яких Право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації може бути обмежене у реалізації.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

З наведеної норми слідує, що правовою підставою для встановлення обмежень на реалізацію права на мирні зібрання є виключно закон, а процесуальною підставою постанова суду про таку заборону.

При цьому, для винесення судом постановим про заборону проведення мирних зібрань на територіях, де запроваджений режим воєнного стану не має значення наявна одна або декілька умов обмеження цього права, передбачених у ч. 2 ст. 39 Конституції України.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також військові адміністрації (тимчасові державні органи) негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про встановлення іншого обмеження права на свободу мирних зібрань (щодо місця чи часу їх проведення тощо). Якщо в період дії режиму воєнного стану діяльність конкретного окружного адміністративного суду зупинена, постанову про встановлення обмежень чи заборони на проведення мирних зібрань може винести окружний адміністративний суд, який здійснює правосуддя на відповідній місцевості до відновлення роботи окружного адміністративного суду, якому за загальним правилом підсудні такі справи.

Копію позовної заяви та доданих до неї документів позивач повинен додатково надіслати на адресу електронної пошти, зазначеної в повідомленні про проведення мирного зібрання, та оприлюднити на своєму офіційному веб-сайті.

Адміністративна справа про заборону або встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань вирішується судом протягом двох днів після відкриття провадження у справі, а в разі відкриття провадження менш як за два дні до проведення відповідних заходів - невідкладно.

Позивач повинен обґрунтувати необхідність встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань у демократичному суспільстві та пропорційність запропонованого у позові способу обмеження.

Суд повинен задовольнити вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи вчинення кримінальних правопорушень, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У разі встановлення обмеження права на свободу мирних зібрань суд повинен обґрунтувати у постанові необхідність встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, а також пропорційність способу такого обмеження.

Якщо для досягнення цілей такого обмеження достатньо застосувати менш обтяжливий для відповідача спосіб обмеження, ніж запропонував позивач, суд зобов'язаний його застосувати.

Звертаємо увагу, право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації може бути реалізоване за умови обов'язкового завчасного сповіщення про це органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування. Таке сповіщення має здійснюватися громадянами через організаторів масових зібрань. Завчасне сповіщення відповідних органів про проведення тих чи інших масових зібрань - це строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання.

Щодо вказаної вимоги правомірності мирних зібрань, Конституційний Суд України вважає, що тривалість строків завчасного сповіщення має бути у розумних межах і не повинна обмежувати передбаченого ст. 39 Конституції України права громадян на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Такі строки мають слугувати гарантією реалізації цього права громадян. Упродовж цього строку зазначені органи мають здійснити і ряд підготовчих заходів, зокрема, щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингу, походу чи демонстрації, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. У разі необхідності органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування можуть погоджувати з організаторами масових зібрань дату, час, місце, маршрут, умови, тривалість їх проведення тощо.

Тривалість строку завчасного сповіщення має бути достатньою для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, чи відповідає проведення таких зібрань чинному законодавству, та в разі потреби, згідно з ч. 2 ст. 39 Конституції України, звернутися до суду для вирішення спірних питань, (абзаци третій-шостий пункту 2 мотивувальної частини).

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001.

Інша обов'язкова умова визнання мітингів, походів, демонстрацій мирними в період дії правового режиму воєнного стану є відсутність обмежень щодо їх проведення на конкретній території.

Таким чином, у період дії режиму воєнного стану обмеження на проведення мирних зібрань можуть встановлюватися постановою окружного адміністративного суду, юрисдикція поширюється на територію проведення відповідного заходу за обов'язковою реальною наявністю однієї чи декількох підстав, передбачених у ч. 2 ст. 39 Конституції України. Обмеження чи заборона на проведення мирних зібрань як тимчасовий захід також

може запроваджуватися законом на період дії режиму воєнного стану, за умови, що такий правовий режим поширюється на заявлену територію проведення мирних зібрань.